

**PODSTAWA PROGRAMOWA KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO W ZAKRESIE
PRZEDMIOTU HISTORIA I TERAŹNIEJSZOŚĆ DLA UCZNIÓW LICEUM
OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO I TECHNIKUM ORAZ SŁUCHACZY LICEUM
OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO DLA DOROSŁYCH, KTÓRZY ROZPOCZĘLI
KSZTAŁCENIE PRZED DNIEM 1 WRZEŚNIA 2024 R.**

Historia i terażniejszość

Historia i terażniejszość to przedmiot interdyscyplinarny łączący wiedzę o życiu społecznym człowieka i jego głównych instytucjach z wiedzą o najnowszych dziejach Polski i świata. Przedmiot umożliwi uczniom poznanie i zrozumienie najnowszych dziejów Polski i świata oraz przygotuje ich do świadomego i odpowiedzialnego udziału w życiu publicznym.

HISTORIA I TERAŹNIEJSZOŚĆ

ZAKRES PODSTAWOWY

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Cele kształcenia przedmiotu historia i terażniejszość w liceum ogólnokształcącym i technikum odpowiadają aspektom ludzkiej dojrzałości, do której prowadzi edukacja szkolna.

I. W aspekcie stosunku do prawdy, stałego zmierzania do jej poznania i odróżniania od fałszu oraz ćwiczenia w rozpoznawaniu stopnia pewności i prawdopodobieństwa. Uczeń:

- 1) rozumie główne zagadnienia życia społecznego, polityki i prawa, potrzebne do uzyskania orientacji w przemianach w życiu narodów i państw oraz genezie i naturze wielkich problemów współczesnego świata;
- 2) ma rzetelną wiedzę o najważniejszych przemianach kulturowych, politycznych, społecznych oraz gospodarczych w Polsce i na świecie po 1945 r. aż do współczesności;
- 3) odróżnia w życiu społecznym oraz w pojęciach i doktrynach politycznych i prawnych to, co trwałe, od tego, co zmienne, a także to, co uniwersalne, od tego, co partykularne i związane z tradycjami lokalnymi.

II. W aspekcie stosunku do dobra, przyjęcia go jako głównego kryterium wartościowania moralnego, odróżniania go od zła oraz ćwiczenia w ocenie intencji i skutków według słuszności, pożytku i szkody. Uczeń:

- 1) samodzielnie i sprawiedliwie ocenia przemiany zachodzące w Polsce i na świecie od zakończenia II wojny światowej;
- 2) rozumie przemiany współczesności m.in. w kategoriach ciągłości i zmiany względem różnych tradycji ideowych, w tym dziedzictwa klasycznej cywilizacji grecko-rzymskiej i chrześcijaństwa.

III. W aspekcie stosunku do życia, czyli osobistego zaangażowania, kształtowania zamierzeń według własnych pasji, zdolności oraz poczucia wspólnoty i służby. Uczeń:

- 1) interesuje się życiem zbiorowym oraz wyraża gotowość do osobistego podejmowania zadań społecznych i zaangażowania obywatelskiego w duchu patriotyzmu jako mądrej miłości ojczyzny ukształtowanej w tradycji Rzeczypospolitej;
- 2) rozumie znaczenie cnót indywidualnych i społecznych, praw i obowiązków, wolności i odpowiedzialności, szczęścia osobistego i rozwoju ludzkich wspólnot oraz sprawiedliwych praw i roztropnej polityki;
- 3) interpretuje źródła odnoszące się do życia społecznego wczoraj i dzisiaj, buduje własne wypowiedzi na temat zagadnień życia społecznego, formułuje oceny i je uzasadnia, uczestniczy w debacie z myślą o własnym, rzetelnym i twórczym udziale w życiu publicznym.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Wiedza o podstawach życia społecznego. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, dlaczego człowieka rozumie się w tradycji jako „istotę społeczną” (*animal sociale*), charakteryzuje odgrywane przez ludzi role społeczne oraz znaczenie życia społecznego dla rozwoju i spełnienia człowieka;
- 2) analizuje nowożytną koncepcję „umowy społecznej”;
- 3) przedstawia klasyczne określenie dobra wspólnego (*bonum commune*) i charakteryzuje jego obecność we współczesnych doktrynach politycznych;
- 4) charakteryzuje rodzinę jako sposób realizacji społecznego bytu człowieka;
- 5) wyjaśnia znaczenie wspólnoty samorządowej; zna treść zasady pomocniczości jako fundamentu współczesnych państw i formułuje płynące z niej wnioski dla codziennego funkcjonowania;

- 6) wyróżnia wspólnoty i grupy tworzące się na podstawie postrzeganego przez ich członków podobieństwa pochodzenia, wspólnej kultury, zbliżonego sposobu życia, interesów i sytuacji ekonomicznej (np. klasy i warstwy społeczne, grupy zawodowe, wyznaniowe, narodowościowe);
- 7) wyjaśnia proces tworzenia się narodu oraz różnorodność kontekstów znaczeniowych tego pojęcia; wyjaśnia, na czym polega patriotyzm oraz czym różni się od szowinizmu; wyjaśnia, na czym polega kosmopolityzm; wskazuje przykłady postaw patriotycznych we współczesnym świecie;
- 8) wyjaśnia znaczenie organizacji celowych (np. organizacje polityczne, związki zawodowe, stowarzyszenia) tworzonych przez ludzi dla realizacji ich wspólnych interesów i zadań;
- 9) wyjaśnia charakter wspólnot religijnych, ich odmienności związane z treścią wiary, kultem, nauczaniem moralnym i organizacją;
- 10) charakteryzuje państwo jako zorganizowane społeczeństwo (*res publica*) i wyjaśnia, jakie są granice działań władzy państwowej i podstawowe zadania państwa wobec obywateli, oraz obowiązki obywateli względem ich państwa;
- 11) wymienia i charakteryzuje podstawowe atrybuty państwa oraz analizuje, na czym polega racja stanu;
- 12) wymienia i charakteryzuje podstawowe atrybuty jednostek samorządu terytorialnego jako wspólnot lokalnych;
- 13) objaśnia różne modele relacji kościołów i innych związków wyznaniowych z państwem;
- 14) przedstawia zarówno klasyczną typologię ustrojów politycznych jak i współczesne przeciwstawienie demokracji i totalitaryzmu;
- 15) rozważa, na czym polega demokracja;
- 16) rozumie istotę prawa; wyjaśnia, czym jest prawo stanowione (*lex*) i jego związek z uprawnieniami (*ius*) obecnymi w niepisanych standardach, niezależnych od władzy prawodawczej; wie, na czym polega różnica między pozytywistyczną a prawnonaturalną koncepcją prawa;
- 17) rozpoznaje sprawy regulowane przez prawo cywilne, rodzinne, administracyjne i karne;
- 18) wyjaśnia podstawy i treść praw człowieka oraz ich związek z dziedzictwem cywilizacji zachodniej;
- 19) przedstawia zasady ogólne i katalog praw człowieka wynikające z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., sądowe środki ochrony praw i wolności w Rzeczypospolitej Polskiej oraz sposób działania Rzecznika Praw Obywatelskich;

- 20) charakteryzuje sprawiedliwość jako moralny fundament ładu społecznego, uwzględniając różne sposoby jej rozumienia;
- 21) rozumie znaczenie roztropności, społecznej komunikacji, sporu, dialogu, kompromisu, solidarności i pokoju społecznego;
- 22) przedstawia powody tworzenia związków międzypaństwowych.

II. Świat i Polska w latach 1945–1956. Uczeń:

- 1) charakteryzuje konsekwencje polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe II wojny światowej;
- 2) charakteryzuje – z wykorzystaniem swojej wiedzy o relacjach i związkach państw – cele i zasady Organizacji Narodów Zjednoczonych, opisuje jej strukturę (główne organy i wybrane organizacje wyspecjalizowane), przedstawia mocne i słabe strony jej funkcjonowania;
- 3) charakteryzuje odmienności ustrojów państw zachodnich i państw bloku sowieckiego – z wykorzystaniem swojej wiedzy o różnicach między demokracją i totalitaryzmem;
- 4) wyjaśnia genezę i znaczenie pojęcia zimnej wojny oraz żelaznej kurtyny;
- 5) wyjaśnia znaczenie powstania NATO i Układu Warszawskiego;
- 6) na przykładzie państw zachodnich charakteryzuje różnice programowe rządów socjaldemokratycznych, chadeckich, konserwatywnych i liberalnych w dziedzinie polityki społecznej, gospodarczej i wartości;
- 7) wyjaśnia, jakie znaczenie miał plan Marshalla oraz czym był „cud gospodarczy” w RFN;
- 8) stosuje swoją wiedzę o związkach państw do charakterystyki początków integracji europejskiej na polu gospodarczym i politycznym (do 1957 r.) ze wskazaniem jej głównych powodów o charakterze ideowym (chrześcijański światopogląd „Ojców Założycieli”), kulturowym oraz politycznym;
- 9) wykorzystuje swoją wiedzę o doktrynie praw człowieka do scharakteryzowania praw i wolności podanych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ z 1948 r. i europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. oraz ograniczeń w ich wykonywaniu i związanych z nimi obowiązków państw;
- 10) charakteryzuje znaczenie przejścia władzy w Chinach przez komunistów w 1949 r. oraz system rządów Mao Zedonga;
- 11) wyjaśnia znaczenie powstania państwa Izrael dla sytuacji na Bliskim Wschodzie i dla polityki międzynarodowej;

- 12) charakteryzuje główne odłamy islamu, z uwzględnieniem ruchów o charakterze fundamentalistycznym;
- 13) charakteryzuje skutki II wojny światowej dla Polski w wymiarze politycznym, społecznym, ekonomicznym i kulturowym;
- 14) charakteryzuje najważniejsze mechanizmy sowietyzacji Polski w latach 1945–1956;
- 15) przedstawia powojenną odbudowę kraju, zagospodarowanie i integrację Ziem Zachodnich i Północnych, procesy industrializacji, charakteryzuje zmiany polskiej wsi w wyniku reformy rolnej i kwestię jej kolektywizacji na wzór sowiecki;
- 16) charakteryzuje rozmaite reakcje społeczeństwa polskiego na rządy komunistów w Polsce, w tym główne formy sprzeciwu i oporu wobec komunizmu (do 1956 r.), w formie walki zbrojnej, opozycji politycznej, pracy kulturowej, zaangażowania na bezspornych polach pracy dla kraju oraz oporu wobec państwowej ateizacji;
- 17) charakteryzuje zmiany zachodzące w okresie powojennym w strukturze społeczeństwa polskiego i składzie narodowościowym państwa.

III. Świat i Polska w latach 1956–1970. Uczeń:

- 1) przedstawia okoliczności podpisania i zasady traktatów rzymskich z 1957 r. oraz charakteryzuje funkcjonowanie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej;
- 2) wyjaśnia pojęcie dekolonizacji oraz wskazuje jej konsekwencje;
- 3) charakteryzuje opór społeczeństw Europy Środkowej wobec komunizmu na przykładzie powstania antykomunistycznego na Węgrzech (1956 r.);
- 4) wyjaśnia, na czym polegał przełom 1956 r. w Polsce;
- 5) charakteryzuje proces „destalinizacji” i wskazuje jego ograniczenia;
- 6) charakteryzuje zmiany w sposobie życia w krajach zachodnich wynikające z rozwoju technologii i mediów (telewizja), wzrostu zamożności społeczeństw oraz dorastania pokolenia powojennego; przedstawia ich odpowiedniki w krajach bloku sowieckiego;
- 7) wyjaśnia zjawisko „kultury masowej” i powstawanie w niej osobnego nurtu kultury młodzieżowej;
- 8) charakteryzuje zasady społecznej gospodarki rynkowej oraz funkcjonowanie „państwa dobrobytu”;
- 9) charakteryzuje przemiany społeczno-obyczajowe określane jako „rewolucja 1968 r.”;
- 10) charakteryzuje idee i ruchy pacyfistyczne oraz ekologiczne;
- 11) wyjaśnia, na czym polegały przemiany w Kościele zainicjowane na Soborze Watykańskim II;

- 12) opisuje główne pola zimnowojennej konfrontacji mocarstw w latach 1956–1970 (Niemcy/Berlin, Kuba, Wietnam); wyjaśnia pojęcie wojen zastępczych;
- 13) zna najważniejsze etapy konfliktu bliskowschodniego;
- 14) wyjaśnia znaczenie duszpasterskiego programu prymasa Stefana Wyszyńskiego;
- 15) charakteryzuje sposoby walki reżimu PRL z Kościołem w latach 60. i 70.;
- 16) charakteryzuje przebieg tzw. wydarzeń 1968 r. w Polsce i ich konteksty społeczne i polityczne;
- 17) wyjaśnia, czym była Praska Wiosna 1968 r. i interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji oraz wyjaśnia znaczenie terminu „doktryna Breżniewa”.

IV. Świat i Polska w latach 1970–1980. Uczeń:

- 1) wyjaśnia przełomowe znaczenie zbliżenia Stanów Zjednoczonych Ameryki oraz Chin na początku lat 70.;
- 2) wyjaśnia, na czym polegała „polityka odprężenia” (*détente*) w relacjach międzynarodowych w połowie lat 70.; wskazuje najważniejsze etapy porozumień rozbrojeniowych między Stanami Zjednoczonymi Ameryki a ZSRS;
- 3) wyjaśnia znaczenie postanowień Konferencji BWE w Helsinkach;
- 4) wyjaśnia, na czym polegało przełomowe znaczenie „Ostpolitik” kanclerza Willy’ego Brandta;
- 5) charakteryzuje sposób rozliczenia się Niemiec z dziedzictwem rządów nazistowskich;
- 6) charakteryzuje znaczenie Grudnia 1970 r.;
- 7) charakteryzuje rządy Edwarda Gierka;
- 8) charakteryzuje główne przejawy opozycji w Polsce w latach 70.;
- 9) wyjaśnia znaczenie dla Polski wyboru kardynała Karola Wojtyły na papieża.

V. Świat i Polska w latach 1980–1989 oraz 1989–1991. Uczeń:

- 1) charakteryzuje zmiany w programach zachodnich partii lewicowych i prawicowych widoczne w latach 70. i 80. oraz wzrost popularności programów wolnorynkowych i konserwatywno-liberalnych („nowa prawica”, neoliberalizm);
- 2) charakteryzuje główne przyczyny erozji systemu komunistycznego w latach 80. w Polsce i na świecie;
- 3) charakteryzuje zmiany zachodzące w Chinach po śmierci Mao Zedonga;

- 4) przedstawia proces powstawania ruchu społecznego „Solidarność”, jego przywódców, charakter, cele i tradycje, do których się odwoływał, a także jego znaczenie dla Polski i świata;
- 5) przedstawia okoliczności i skutki wprowadzenia przez władze stanu wojennego 13 grudnia 1981 r.;
- 6) charakteryzuje rolę Kościoła katolickiego w Polsce w okresie po wprowadzeniu stanu wojennego;
- 7) charakteryzuje genezę i znaczenie programu „pierestrojki” Michaiła Gorbaczowa;
- 8) wyjaśnia pojęcie uwłaszczenia nomenklatury;
- 9) charakteryzuje przebieg Jesieni Narodów w Europie Środkowej i Wschodniej;
- 10) przedstawia główne wydarzenia związane z przełomem lat 1989–1990 w Polsce;
- 11) dokonuje bilansu rządów komunistycznych w Polsce, wskazując na ich skutki w kulturze, życiu społecznym i gospodarczym;
- 12) charakteryzuje najważniejsze zmiany geopolityczne w otoczeniu Polski w latach 1989–1991;
- 13) wyjaśnia pojęcia dekomunizacji i lustracji ujmując te pojęcia na tle porównawczym;
- 14) wskazuje, na czym polegała transformacja gospodarczo-ustrojowa realizowana w Polsce po 1989 r.;
- 15) wyjaśnia różnice między prywatyzacją a reprivatyzacją;
- 16) wyjaśnia znaczenie walki z korupcją dla kultury politycznej i efektywności gospodarczej państwa;
- 17) wyjaśnia pojęcie społeczeństwa obywatelskiego i wskazuje przykłady jego funkcjonowania w Polsce po 1989 r.;
- 18) wyjaśnia pojęcie demokratycznego państwa prawa;
- 19) wyjaśnia znaczenie istnienia samorządu terytorialnego; charakteryzuje główne etapy jego odbudowy w Polsce po 1989 r.

VI. Świat i Polska w latach 1991–2015. Uczeń:

- 1) charakteryzuje funkcjonowanie ładu światowego po 1990 r.;
- 2) charakteryzuje kluczowe etapy integracji europejskiej po 1992 r., z uwzględnieniem wyzwań, przed którymi stanęła Unia Europejska w pierwszych dekadach XXI w.;
- 3) charakteryzuje kluczowe wydarzenia w historii społecznej i politycznej Polski w latach 1991–2015;
- 4) charakteryzuje reformy w czasach rządów AWS i UW (1997–2001);

- 5) charakteryzuje znaczenie wstąpienia Polski do NATO w 1999 r. i do Unii Europejskiej w 2004 r.;
- 6) ocenia skutki katastrofy smoleńskiej 10 kwietnia 2010 r. dla państwa polskiego;
- 7) wyjaśnia pojęcie i różne konteksty globalizacji (ekonomiczny, polityczny, kulturowy i ekologiczny);
- 8) na wybranych przykładach omawia zmiany polityczne w Afryce po 1990 r.;
- 9) charakteryzuje przejawy wzrostu globalnego znaczenia Chin w XXI w.;
- 10) podaje przykłady wzrostu agresywności polityki Rosji od czasu objęcia rządów przez Władimira Putina (Czeczenia, Gruzja, Ukraina); przedstawia nowe formy rosyjskiego imperializmu;
- 11) wyjaśnia pojęcie terroryzmu oraz przedstawia genezę i najważniejsze etapy „wojny z terroryzmem”;
- 12) charakteryzuje główne postanowienia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (preambuła, relacje między najważniejszymi organami władzy, niezawisłość sądów i trójpodział władzy, prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej, przepisy dotyczące małżeństwa i rodziny);
- 13) przedstawia zakres działania poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo) w Rzeczypospolitej Polskiej, z uwzględnieniem struktury głównych kierunków wydatków budżetowych na te działania oraz źródeł ich finansowania;
- 14) charakteryzuje sposób unormowania relacji między Rzeczpospolitą Polską i Kościołem katolickim w konkordacie z 1993 r. oraz między Rzeczpospolitą Polską i innymi związkami wyznaniowymi na mocy tzw. ustaw kościelnych;
- 15) wyjaśnia pojęcie organizacji pozarządowej, omawia rolę i wskazuje przykłady organizacji pozarządowych we współczesnej Polsce;
- 16) charakteryzuje zjawisko prześladowań religijnych;
- 17) charakteryzuje główne zmiany kulturowe zachodzące współcześnie w świecie zachodnim;
- 18) wskazuje na różnice między tolerowaniem a akceptacją zjawisk kulturowych i społecznych;
- 19) przedstawia kulturowe, społeczne i ekonomiczne konsekwencje rozwoju Internetu i technologii cyfrowych;
- 20) wyjaśnia pojęcia komunikacji społecznej oraz „czwartej władzy”;
- 21) wskazuje, na czym polega wartość swobodnej wymiany opinii oraz przedstawia formy ograniczenia wolności słowa w epoce cyfrowej;

- 22) wymienia największe skupiska Polaków na świecie, zna różnicę między pojęciem Polonii a pojęciem Polaków poza granicami kraju;
- 23) wymienia osiągnięcia Polski po 1989 r. w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej;
- 24) wskazuje i charakteryzuje najpoważniejsze wyzwania stojące przed Polską u progu trzeciej dekady XXI w.

Warunki i sposób realizacji

Historia i teraźniejszość jest przedmiotem, którego istotą ma być edukacja obywatelska. Należy zatem interpretować treści podstawy programowej w sposób, który wydobędzie ich aktualność i znaczenie dla współczesnych dylematów. Należy unikać przy tym nadmiernej szczegółowości, skoncentrować się raczej na długoterminowej zmianie i rozumieniu procesów, niż na pojedynczych postaciach czy wydarzeniach. Historia i teraźniejszość nie powinna dublować zwykłych kursów historii najnowszej umieszczonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych – poznanie historii po 1945 r. nie jest tu bowiem celem samym w sobie, ale okazją do głębszego zrozumienia naszej teraźniejszości.

Kluczowe znaczenie dla powodzenia realizacji przedmiotu historia i teraźniejszość, w szczególności wymagań ogólnych, mają ostatecznie metody pracy dobrze znane nauczycielom edukacji obywatelskiej: dyskusje i deliberacje, projekty obywatelskie, ćwiczenia w zakresie podejmowania decyzji czy analizy specyficznych źródeł takich jak artykuły prasowe, zdjęcia czy dane statystyczne.

Kontrowersje wokół niektórych zagadnień ujętych w wymaganiach szczegółowych dają okazję do badania argumentów i ich tworzenia, a także do analizy specyficznych cech debaty prowadzonej współcześnie w mediach społecznościowych, w tym m.in. rozpoznawania naruszeń dobrych obyczajów czy różnych form dezinformacji.

W związku z tym, że w ramach przedmiotu uczniowie będą nabywać wiedzę o najważniejszych przemianach kulturowych, politycznych, społecznych i gospodarczych w Polsce i na świecie po 1945 r., warto zapewnić im spotkania z uczestnikami i świadkami omawianych wydarzeń (np. z działaczami ruchu społecznego „Solidarność”). Warto również odwiedzić lokalne miejsca pamięci związane z omawianymi wydarzeniami, np. mogiły żołnierskie, miejsca martyrologii (np. budynki dawnych aresztów Urzędu Bezpieczeństwa), mogiły ofiar aparatu

komunistycznego (np. grób bł. ks. Jerzego Popiełuszki), miejsca strajków i protestów społecznych, oraz korzystać z oferty muzeów.

Przy planowaniu wycieczek szkolnych warto zadbać o to, aby w ich programie uwzględnić miejsca związane z najnowszą historią Polski. Odwiedzanie takich miejsc, jak: siedziba władz państwowych w Warszawie (Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej), plac Marszałka Józefa Piłsudskiego z Grobem Nieznanego Żołnierza, brama Stoczni Gdańskiej, Kopalnia Węgla Kamiennego „Wujek” lub Poznańskie Krzyże pozwoli uczniom na poznanie historii w miejscach wydarzeń.

Należy zachęcać uczniów, aby dbali o miejsca pamięci we własnej szkole (np. izby pamięci, gabloty, gazetki, murale, strony internetowe), znali historię własnej rodziny, miejscowości czy lokalnej społeczności, w której dorastają, oraz poszukiwali źródeł historycznych we własnym otoczeniu. Należy wspierać młodzież w inicjatywach zabezpieczenia pamiątek rodzinnych i lokalnych, rejestrowania relacji świadków historii, tworzenia amatorskich filmów i audycji dotyczących historii najnowszej. Na kanwie omawianych tematów lub podczas obchodów rocznic narodowych można zorganizować w szkole prezentację niektórych artefaktów.

Omawiając wybrane zagadnienia, warto nawiązywać do lokalnych bohaterów, wydobywając różnorodność postaw obywatelskich i form ofiarności dla Rzeczypospolitej.

Cenną inicjatywą może być także nawiązywanie kontaktów z polskimi szkołami poza granicami kraju. W ten sposób polska młodzież z kraju i zagranicy nawiązuje wzajemne relacje i odnosi się do wspólnego dziedzictwa narodowego.

Zważywszy na to, że w ramach przedmiotu są omawiane dzieje najnowsze, podczas lekcji warto korzystać z bogatych źródeł tekstowych, audiowizualnych oraz materiałów dydaktycznych dostępnych w Internecie, które odpowiednio wkomponowane w lekcje wzbogacą przekaz historyczny. Warto również zachęcać uczniów do korzystania z różnych form pozalekcyjnej edukacji historycznej i obywatelskiej (projekty, konkursy, multimedialne wystawy muzealne, gry o walorach edukacyjnych, np. planszowe, wideo itp.).